

УДК 347.65+ 346.27

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2021-42-2-83-88>

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА ЧАСТКУ
У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ**

Капліна Г.А., Леонова Д.О., Мезеря О.А.

**PROBLEMAL ASPECTS OF INHERITANCE OF THE RIGHT
TO A PART OF THE AUTHORIZED CAPITAL OF A LIMITED
LIABILITY COMPANY**

Kaplina H.A., Leonova D.O. Mezerya O.A.

Стаття присвячена аналізу проблем правозастосовної практики спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, як однієї з найпоширеніших організаційно-правових форм суб'єктів господарювання. Досліджено питання визначення об'єкта спадкування та відмежування корпоративних прав від права на частку в статутному капіталі. Виявлені проблемні аспекти укладання договору управління спадщиною, як механізму забезпечення економічних інтересів товариства в період між смертю учасника та вступу правонаступника до складу учасників. Обґрунтована необхідність введення обов'язку спадкоємців повідомляти інших учасників та керівника товариства про вступ до складу учасників протягом трьох днів з дня внесення відповідних змін до Єдиного державного реєстру.

Ключові слова: *спадкування частки в статутному капіталі, корпоративні права, статутний капітал, товариство з обмеженою відповідальністю, об'єкт спадкування, спадкування.*

Постановка проблеми. Товариство з обмеженою відповідальністю є однією з найпоширеніших організаційно-правових форм суб'єктів господарювання. Для економічного та соціального добробуту законодавцю необхідно забезпечити ефективні та зрозумілі умови функціонування товариств у різних життєвих умовах. На сьогоднішній день правозастосовна практика виявляє ряд недоліків правового регулювання функціонування товариств з обмеженою відповідальністю, зокрема, стосовно

процедури спадкування частки в статутному капіталі. Складна природа спадкування частки в статутному капіталі товариств, спроби збалансувати інтереси учасників та спадкоємців, перетин різних галузей законодавства – сприяє виникненню колізій та неоднозначності судової та правозастосовної практики. Враховуючи, що смерть учасника товариства з обмеженою відповідальністю та довга процедура вступу спадкоємця до товариства може призвести до негативних економічних наслідків,

необхідним вбачається теоретична розробка пропозицій щодо вдосконалення процедури спадкування частки у статутному капіталі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковою розробкою проблем спадкування права на частку у статутному капіталі займалися такі вчені як В.А. Васильєва, С.Г. Ляпунова, Л.В. Сіщук, І.В. Спасибо-Фатєєва, С.Я. Фурса та інші. Дослідженням спірних правозастосовних питань спадкування права на частку у статутному капіталі товариств присвячено немало праць науковців. Зокрема, слід виділити О.Є. Кухарева, який теоретично обґрунтував доцільність застосування інституту управління спадщиною для здійснення корпоративних прав учасника товариства після його смерті до моменту набуття правонаступником цієї особи статусу учасника цього товариства. А. Сороченко ґрунтовно дослідив проблемні питання визначення моменту виникнення корпоративних відносин, в тому числі, при спадкуванні частки в статутному капіталі товариств.

Метою дослідження є викладення позиції авторів щодо способів вирішення деяких проблем правозастосовної практики, що виникають в процесі спадкування права на частку в статутному капіталі товариств з обмеженою відповідальністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове регулювання процедури спадкування частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) завжди викликала багато питань у практиків. Прийняття спеціального Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII (далі – Закон № 2275-VIII) декларувало усунення колізій та правозастосовних проблем. Дійсно, частина питань була вирішена, однак, натомість з'явилися інші. У межах даної статті ми не маємо на меті порівнювати «було» та «стало»,

а будемо виходити з того, що є на сьогодні та зупинимося на правозастосовних проблемах спадкування права на частку в ТОВ.

По-перше, слід визначити об'єкт спадкування: частка у статутному капіталі чи корпоративні права?

У правовій науці не існує єдиного підходу до визначення об'єкту спадкування. Наприклад, А. Апаров та Я. Коваленко у своїй статті «Особливості спадкування корпоративних прав» вказують, що корпоративні права необхідно розглядати в якості окремого об'єкта спадкування, а нормами цивільного та господарського законодавства слід передбачити процедуру спадкування корпоративних прав у кожному з видів товариств окремо [1, с. 78]. Вчений І.А. Лавріненко вважає, що право участі у товаристві тісно пов'язане із часткою у статутному капіталі та не може існувати без неї, тому й відчужити його окремо неможливо [2, с. 169].

Інші вчені у своїх дослідженнях приходять до протилежних висновків. Так, А. Сороченко підставами виникнення в особи корпоративних прав вважає наявність зареєстрованого в установленому законодавством порядку товариства й наявність частки особи в статутному капіталі такої організації [3, с. 85]. А.В. Смітюх слушно зауважує, що корпоративні права може мати тільки власник частки, оскільки корпоративні права йдуть за часткою [4, с. 92].

Висловлюємо свою солідарність з останньою позицією, виходячи з наступного. Стаття 23 Закону № 2275-VIII закріплює, що у разі смерті або припинення учасника товариства його частка переходить до його спадкоємця чи правонаступника без згоди учасників товариства, в той же час, відповідно до статті 1219 Цивільного кодексу, право на участь у товариствах не входить до складу спадщини. При цьому, слід звернути увагу на офіційне визначення терміну «корпоративні

права». Відповідно до статті 167 Господарського кодексу, корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації. Тобто, корпоративні права належать особі, частка якої вже визначена в статутному капіталі.

Наведені законодавчі приписи не створюють жодних колізій. Підставою для виникнення права на отримання частки в ТОВ є відкриття спадщини, а підставою для виникнення корпоративних прав є отримання свідоцтва про прийняття спадщини, зокрема, частки в статутному капіталі ТОВ. Отримання права на частку у статутному капіталі ТОВ не дорівнює отриманню корпоративних прав, оскільки корпоративні права у товаристві виникають після реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (включення спадкоємця до складу учасників ТОВ). Аналогічну позицію висловила і Велика Палата Верховного Суду, сформулював правову позицію, за змістом якої особи вважаються учасниками товариства не з моменту прийняття ними спадщини, а з моменту прийняття рішення про зміну складу його учасників у зв'язку зі смертю засновника (учасника) товариства та вступу до нього спадкоємців і про внесення відповідних змін до статуту цього товариства, а також державної реєстрації таких змін [5].

На підставі чого, ми можемо зробити висновок, що об'єктом спадкування не можуть бути корпоративні права в ТОВ, оскільки право на отримання корпоративних прав виникає після прийняття спадщини.

Таким чином, об'єктом спадкування є право на частку у статутному капіталі ТОВ. Право участі в ТОВ (корпоративні права) не можуть входити до складу спадщини, оскільки вони виникають після державної

реєстрації змін до відомостей про ТОВ – вступу учасника.

По-друге, не вирішеною залишаються проблема реалізації корпоративних прав в період між відкриттям спадщини (смертю учасника) та реєстрацією змін до складу учасників (вступу спадкоємця). Змінена Законом № 2275-VIII процедура вступу спадкоємця до ТОВ, значно полегшила процес для нового учасника, однак, в ряді випадків, поставила під загрозу інтереси ТОВ.

Цивільний кодекс встановлює загальний строк прийняття спадщини – шість місяців. Закон № 2275-VIII передбачає строк для подання спадкоємцем заяви про вступ до ТОВ – один рік з дня закінчення строку для прийняття спадщини. Таким чином, проміжок часу між смертю одного учасника до прийняття нового може складати від шести місяців до півтора року – період, протягом якого може бути заморожена робота загальних зборів учасників, без урахування того, що між спадкоємцями може виникнути спір, який може затягнути процес прийняття спадщини на роки. За таких умов, ТОВ не може ефективно здійснювати діяльність, а питання щодо виплати перерозподілу прибутку, який було отримано за час оформлення спадщини зовсім не врегульовано.

Аналізуючи цю проблему, О.Є. Кухарев пропонує два механізми здійснення корпоративних прав учасника товариства після його смерті до моменту набуття правонаступником цієї особи статусу учасника ТОВ: 1) призначення виконавця заповіту; 2) укладення договору на управління спадщиною [6, с. 39]. Цілком погоджуємося з такою позицією. Однак зауважимо, що, не дивлячись на приписи статті 61 Закону України «Про нотаріат», яка передбачає укладання договору на управління спадщиною, у складі якої є корпоративні права, нотаріуси рідко призначають управителя спадщини. Крім того,

невирішеними залишається питання призначення управителя спадщини у разі, якщо кілька спадкоємців звертаються до нотаріуса для видачі свідоцтва на управління спадщиною.

По-третє, змінена Законом № 2275-VIII процедура вступу спадкоємця до ТОВ, значно полегшила процес для нового учасника, однак, в ряді випадків, поставила під загрозу інтереси ТОВ.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», для вступу до ТОВ, спадкоємець подає реєстратору наступні документи:

- заяву про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі; - документ про сплату адміністративного збору; - заяву про вступ до товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю (разом з заявою подається нотаріально засвідчена копія свідоцтва про право на спадщину).

При цьому, частина 1 статті 23 Закону № 2275-VIII встановлює, що у разі смерті або припинення учасника товариства його частка переходить до його спадкоємця чи правонаступника без згоди учасників товариства.

Таким чином, законодавством не встановлено обов'язку спадкоємця повідомляти інших учасників ТОВ та/або його керівника про вступ до товариства. Фактично, якщо спадкоємець за власною ініціативою не повідомляє про вступ до ТОВ, інші учасники можуть дізнатися про це лише за інформацією Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Неповідомлення спадкоємцем іншим учасникам ТОВ про те, що він вступає до товариства, може спричинити немалі збитки. Зокрема, частиною 22 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію

юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», передбачений обов'язок ТОВ підтримувати інформацію про кінцевого бенефіціарного власника та структуру власності в актуальному стані, оновлювати її та повідомляти державного реєстратора про зміни протягом 30 робочих днів з дня їх виникнення, та подавати державному реєстратору документи, що підтверджують ці зміни. Статтею 166-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачений штраф за несвоєчасне подання державному реєстратору інформації про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи або про його відсутність, або документів для підтвердження відомостей про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи - тягнут за собою накладення штрафу на керівника юридичної особи або особу, уповноважену діяти від імені юридичної особи (виконавчого органу), від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Для уникнення негативних наслідків, вбачаємо необхідним встановлення обов'язку спадкоємця (спадкоємців) повідомляти інших учасників та керівника ТОВ про вступ до товариства протягом трьох днів, з дня внесення змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі.

Висновки. На підставі проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки.

1. Слід розмежовувати право на спадкування частки в статутному капіталі та набуття корпоративних прав. Отримання свідоцтва про право на спадщину, в яку входить право на частку в статутному капіталі ТОВ не дорівнює і не означає автоматичного набуття корпоративних прав. Виходячи зі змісту та офіційного визначення терміну «корпоративні права», набуття таких прав можливе лише після державної реєстрації та

внесення відомостей про учасника до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Таким чином, об'єктом спадкування може бути тільки право на частку в статутному капіталі. Отримання же такої спадщини є юридичним фактом, з яким пов'язано виникнення права вступу до ТОВ.

2. Укладення договору на управління спадщиною, як механізм вирішення проблеми здійснення корпоративних прав учасника ТОВ після його смерті до моменту набуття правонаступником цієї особи статусу учасника товариства, має ряд прогалин. Зокрема, невирішеним є питання призначення управителя спадщини у разі, якщо кілька спадкоємців звертаються до нотаріуса для видачі свідоцтва на управління спадщиною.

3. З метою захисту економічних інтересів ТОВ, необхідним вбачається встановлення обов'язку спадкоємця (спадкоємців) повідомляти інших учасників та керівника ТОВ про вступ до товариства протягом трьох днів з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Література:

1. Апаров А.М., Коваленко Я.Г. Особливості спадкування корпоративних прав. *Правова держава*. 2018. №29. С. 74-79. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.29.140761>
2. Лаврінченко І.А. Спадкування частки у статутному капіталі ТОВ. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 168–174.
3. Сороченко А. Підстави набуття корпоративних прав та момент виникнення корпоративних правовідносин за законодавством України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 94. С. 83–86.
4. Смітюх А.В. Щодо правової природи частки у статутному капіталі господарського товариства. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 89–94. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2015.19.44421>

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 лютого 2019 р., судова справа № 761/27538/17, провадження № 14-12цс19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80522364> (дата звернення: 10.11.2021)].

6. Кухарев О.Є. Особливості спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. *Часопис цивілістики*. 2021. №41. С.34-39. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i41.419>

References:

1. Aparov A.M., Kovalenko Ya.H. (2018) Osoblyvosti spadkuvannia korporatyvnykh prav [Features of inheritance of corporate rights]. *Pravova derzhava – Constitutional state*, №29, 74-79. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.29.140761> [in Ukrainian].
2. Lavrinenko I.A. (2014) Spadkuvannia chastky u statutnomu kapitali TOV [Inheritance of a share in the authorized capital of a LLC]. *Chasopys Kyivskoho universytetu – Journal of Kyiv University of Lawprava*, № 1, 168–174 [in Ukrainian].
3. Sorochenko A. (2012) Pidstavy nabuttia korporatyvnykh prav ta moment vynyknennia korporatyvnykh pravovidnosyn za zakonodavstvom Ukrainy [Grounds for acquiring corporate rights and the moment of occurrence of corporate legal relations under the legislation of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, № 94, 83–86 [in Ukrainian].
4. Smityukh A.V. (2015) Shchodo pravovoi pryrody chastky u statutnomu kapitali hospodarskoho tovarystva [Regarding the legal nature of the share in the authorized capital of the company]. *Pravova derzhava – Constitutional state*, № 19, 89–94. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2015.19.44421> [in Ukrainian].
5. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 27 liutoho 2019 r., sudova sprava № 761/27538/17, provadzhennia № 14-12tss19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80522364>
6. Kukhariev O.Ie. (2021) Osoblyvosti spadkuvannia prava na chastku u statutnomu kapitali tovarystva z obmezhenoiu vidpovidalnistiu [Features of inheritance of the right to a share in the authorized capital of a limited liability company]. *Chasopys tsyvilistyky – Magazine of civil law*, 41, 34-39. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i41.419> [in Ukrainian].

Kaplina H.A. Leonova D. Mezerya O. A. Problemal aspects of inheritance of the right to a part

of the authorized capital of a limited liability company. – Article.

For economic and social well-being, the legislator must provide effective and understandable conditions for the functioning of societies in different living conditions. To date, law enforcement practice reveals a number of shortcomings in the legal regulation of limited liability companies.

The article is devoted to the analysis of the problems of law enforcement practice of inheritance of the right to share in the authorized capital of a limited liability company, as one of the most common organizational and legal forms of business entities.

The issue of determining the object of inheritance and the separation of corporate rights from the right to a share in the authorized capital has been studied. Obtaining a certificate of inheritance, which includes the right to a share in the authorized capital of LLC is not equal to and does not mean the automatic acquisition of corporate rights. It is substantiated that the right to a share in the authorized capital of the company is the object of inheritance. Corporate rights arise from the moment of entering information about a new participant of the company in the Unified State Register.

Problematic aspects of concluding a heritage management agreement as a mechanism for ensuring the economic interests of the company in the period between the death of a participant and the entry of a successor into the participants are identified. In particular, the submission of an application for the issuance of a certificate of inheritance management by several heirs and the occurrence of a dispute between them, makes it impossible to issue such a certificate.

The article analyzes the procedure for joining the heir to the LLC and substantiates the need to introduce the obligation of heirs to notify other participants and the head of the company about joining the participants within three days from the date of the relevant changes to the Unified State Register.

Key words: inheritance of the right to a part of the authorized capital, corporate rights, authorized capital, limited liability company, object of inheritance, inheritance

Каплина Г.А. Леонова Д. Мезеря А.А. Проблемные аспекты наследования права на долю в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью. – Статья.

Статья посвящена анализу проблем правоприменительной практики наследования права на долю в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью, как одной из наиболее распространенных организационно-правовых форм субъектов хозяйствования. Проанализированы вопросы определения объекта наследования и ограничения корпоративных прав от права на долю в уставном капитале. Выявлены проблемные аспекты заключения договора управления наследством, как механизма обеспечения экономических интересов общества в период между смертью участника и вступления правопреемника в состав участников. Обоснована необходимость введения обязанности наследников сообщать другим участникам и руководителю общества о вступлении в состав участников в течение трех дней со дня внесения соответствующих изменений в Единый государственный реестр.

Ключевые слова: наследование доли в уставном капитале, корпоративные права, уставный капитал, общество с ограниченной ответственностью, объект наследования, наследование.

Авторська довідка:

Каплина Галина Анатоліївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Леонова Дар'я – адміністратор Правової лабораторії клінічних методів навчання «Pro bono» юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Мезеря Олександр Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Стаття надійшла до редакції 20 листопада 2021 р

